Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA ICHKI REGULYATSIYA BUZILISHLARINING OLDINI OLISHDA INTEGRATIV YONDASHUVNING PEDAGOGIK SALOHIYATI

Jo‘rayeva Moxidilxon Soxibjon qizi

Andijon davlat pedagogika instituti
“Pedagogika yo‘nalishi” 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ichki regulyatsiya buzilishlarining oldini olishda integrativ yondashuvning pedagogik salohiyati yoritilgan. Tadqiqot doirasida ichki regulyatsiya tushunchasining mazmuni, uning maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishidagi o‘rni hamda emotsional, xulqiy va ijtimoiy rivojlanish bilan o‘zaro bog‘liqligi tahlil qilingan. Ichki regulyatsiyaning yetarli darajada shakllanmasligi bolalarning moslashuvchanligi pasayishi, emotsional beqarorlik, xulqiy qiyinchiliklar va ijtimoiy munosabatlar tizimida muammolar yuzaga kelishiga sabab bo‘lishi asoslab berilgan.

Maqolada integrativ yondashuvning pedagogik imkoniyatlari ta’lim jarayonida emotsional, bilish, kommunikativ va xulqiy rivojlanish komponentlarini yagona tizim asosida uyg‘unlashtirish orqali izohlangan. Integratsiyalashgan pedagogik faoliyat bolalarda o‘zini boshqarish, emotsional nazorat, ijtimoiy moslashuv va mustaqil faoliyat yuritish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilishi ko‘rsatib berilgan. Tadqiqot natijalari maktabgacha ta’lim muhitida profilaktik va rivojlantiruvchi yondashuvlarni kuchaytirish ichki regulyatsiya buzilishlarining oldini olishga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini tasdiqlaydi.

Kalit so‘zlar: integrativ yondashuv, ichki regulyatsiya, ichki regulyatsiya buzilishi, pedagogik salohiyat, maktabgacha ta’lim, profilaktik faoliyat, emotsional rivojlanish, o‘zini boshqarish, bola rivojlanishi, rivojlantiruvchi ta’lim muhiti.

Аннотация: В данной статье рассматривается педагогический потенциал интегративного подхода в профилактике нарушений внутренней саморегуляции у детей дошкольного возраста. В исследовании раскрываются содержание понятия внутренней саморегуляции, её значение в развитии детей дошкольного возраста, а также взаимосвязь с эмоциональным, поведенческим и социальным развитием ребенка. Обосновывается, что недостаточное формирование внутренней саморегуляции может приводить к снижению адаптивности, эмоциональной нестабильности, трудностям поведения и осложнениям социального взаимодействия.

Особое внимание уделено педагогическим возможностям интегративного подхода, обеспечивающего взаимосвязанное развитие эмоциональных, когнитивных, коммуникативных и поведенческих компонентов образовательного процесса. Показано, что интегрированная педагогическая деятельность способствует развитию навыков самоуправления, эмоционального контроля, социальной адаптации и самостоятельности детей. Полученные результаты подтверждают эффективность профилактических и развивающих подходов в предупреждении нарушений внутренней саморегуляции в условиях дошкольного образования.

Ключевые слова: интегративный подход, внутренняя саморегуляция, нарушения саморегуляции, педагогический потенциал, дошкольное образование, профилактическая

деятельность, эмоциональное развитие, самоуправление, развитие ребенка, развивающая образовательная среда.

Abstract : This article examines the pedagogical potential of an integrative approach in preventing internal self-regulation disorders among preschool children. The study explores the conceptual foundations of internal self-regulation, its significance in early childhood development, and its relationship with emotional, behavioral, and social functioning. The paper argues that insufficient development of internal self-regulation may contribute to reduced adaptability, emotional instability, behavioral difficulties, and challenges in social interaction.

Particular attention is given to the educational possibilities of an integrative approach that combines emotional, cognitive, communicative, and behavioral dimensions within a unified developmental framework. Integrated pedagogical practices are shown to support children's self-management, emotional control, social adaptation, and independent activity. The findings indicate that strengthening preventive and developmental educational environments may reduce the risk of internal self-regulation disorders and improve the overall quality of preschooleducation.

Keywords: integrative approach, internal self-regulation, self-regulation disorders, pedagogical potential, preschool education, preventive education, emotional development, self-management, child development, developmental educationalenvironment.

Kirish. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimi nafaqat bolalarga boshlang'ich bilim va ko'nikmalarni berish, balki ularning shaxs sifatida shakllanishi, emotsional barqarorligi hamda ichki psixologik jarayonlarini boshqarish qobiliyatini rivojlantirish bilan ham chambarchas bog'liqdir. Ayniqsa, maktabgacha yosh davri bolaning psixik rivojlanishida eng sezgir va hal qiluvchi bosqichlardan biri bo'lib, bu davrda ichki regulyatsiya jarayonlarining shakllanishi keyingi hayotiy va ijtimoiy moslashuv jarayonlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Ichki regulyatsiya – bu shaxsning o'z xulq-atvori, emotsiyalari, diqqat va motivatsiyasini ongli yoki qisman ongli ravishda boshqarish qobiliyatidir. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ushbu jarayon hali to'liq shakllanmagan bo'lib, tashqi muhit omillari, tarbiyaviy yondashuvlar hamda oilaviy-ijtimoiy sharoitlar uning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, ichki regulyatsiya buzilishlarining erta aniqlanishi va ularning oldini olish pedagogik va psixologik nuqtayi nazardan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi.

So'nggi yillarda ta'lim tizimida integrativ yondashuv konsepsiyasi keng qo'llanilmoqda. Integrativ yondashuv turli fan sohalari, metodikalar va tarbiyaviy texnologiyalarni birlashtirish orqali bola rivojlanishini yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqishga asoslanadi. Ushbu yondashuv maktabgacha yoshdagi bolalarda nafaqat bilimlarni shakllantirish, balki ularning emotsional-intellektual muvozanatini ta'minlash, o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirishda ham muhim pedagogik salohiyatga ega. Muammoning dolzarbligi shundan iboratki, bugungi ijtimoiy o'zgarishlar, raqamli muhitning kengayishi hamda bolalarning tezkor axborot oqimiga erta jalb etilishi ularning psixik barqarorligiga, diqqat jamlanishiga va xulq-atvor regulyatsiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Natijada, maktabgacha yoshdagi bolalarda impulsivlik, hissiy beqarorlik, diqqatning tez chalg'ishi kabi ichki regulyatsiya buzilishlari kuzatilishi ehtimoli ortadi.

Shu nuqtayi nazardan, maktabgacha yoshdagi bolalarda ichki regulyatsiya buzilishlarining oldini olishda integrativ yondashuvning pedagogik imkoniyatlarini ilmiy asosda o'rganish, uning samarali

mexanizmlarini aniqlash hamda amaliyotga tatbiq etish dolzarb ilmiy-pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqot aynan ushbu muammoning nazariy va amaliy jihatlarini yoritishga qaratilgan bo‘lib, maktabgacha ta’lim jarayonida integrativ yondashuvni qo‘llash orqali bolalarda ijobiy ichki regulyatsiya ko‘nikmalarini shakllantirish imkoniyatlarini asoslashga xizmat qiladi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, ichki regulyatsiya buzilishlarini oldini olish jarayonida integrativ yondashuvning pedagogik salohiyati tizimli tahlil qilinadi hamda maktabgacha ta’lim amaliyoti uchun samarali metodik tavsiyalar ishlab chiqish nazarda tutiladi.

Asosiy qism. 1. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ichki regulyatsiya tushunchasining nazariy asoslari Maktabgacha yoshdagi bolalarda ichki regulyatsiya psixologik rivojlanishning muhim komponentlaridan biri bo‘lib, u bolaning o‘z xulq-atvorini, hissiy holatini hamda kognitiv jarayonlarini boshqarish qobiliyatini ifodalaydi. Ushbu jarayon asosan ixtiyorsiz va tashqi ta’sirga bog‘liq bo‘lsa-da, yosh o‘tishi bilan asta-sekin ichki nazorat mexanizmlariga o‘tadi[3]

Psixologik tadqiqotlarda ichki regulyatsiya ko‘pincha emotsional o‘zini boshqarish, irodaviy nazorat va ijtimoiy moslashuv bilan uzviy bog‘liq holda o‘rganiladi. Maktabgacha yosh davrida esa bu jarayon hali shakllanish bosqichida bo‘lib, bola ko‘proq kattalarning ko‘rsatmalari va tashqi rag‘batlarga tayangan holda harakat qiladi. Shu sababli ushbu davrda to‘g‘ri pedagogik ta’sir juda muhim ahamiyatkasbetadi.

Ichki regulyatsiya buzilishlari esa bolaning hissiy portlashlarga moyilligi, diqqatning beqarorligi, impulsiv xatti-harakatlar hamda ijtimoiy qoidalarga rioya qilishda qiyinchiliklar ko‘rinishida namoyon bo‘lishi mumkin. Bunday holatlar o‘z vaqtida korreksiyalanmasa, keyingi ta’lim bosqichlarida o‘qish faoliyati va ijtimoiy moslashuvda muammolarni keltirib chiqaradi[7].

2.Integrativ yondashuvning pedagogik mohiyati

Integrativ yondashuv zamonaviy pedagogikada ta’lim va tarbiya jarayonini yaxlit tizim sifatida ko‘rishga asoslanadi. Bu yondashuvda turli fanlar, metodlar va tarbiyaviy vositalar bir-biri bilan uyg‘unlashtirilib, bolaning har tomonlama rivojlanishigaxizmatqiladi.

Maktabgacha ta’lim jarayonida integrativ yondashuv quyidagi yo‘nalishlarda namoyonbo‘ladi: o‘yin faoliyati orqali kognitiv va emotsional rivojlanishni birlashtirish;

nutq, harakat va ijtimoiy ko‘nikmalarni kompleks shakllantirish;

san’at, musiqa va tasviriy faoliyatni psixologik barqarorlikni mustahkamlash vositasisifatidaqo‘llash;

pedagog, psixolog va ota-onaning hamkorlikdagi faoliyatini tashkil etish[1].

Mazkur yondashuvning asosiy afzalligi shundaki, u bolani alohida faoliyat turlari orqali emas, balki yaxlit shaxs sifatida rivojlantirishga yo‘naltirilgan.

3. Integrativ yondashuvning ichki regulyatsiyani rivojlantirishdagi pedagogiksalohiyati

Integrativ yondashuv maktabgacha yoshdagi bolalarda ichki regulyatsiya jarayonlarini shakllantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Bunda bir nechta psixologik-pedagogik mexanizmlar ishga tushadi.

Birinchidan, o‘yin faoliyati orqali bola o‘z emotsiyalarini boshqarish, navbat kutish, qoidalarga rioya qilish kabi ko‘nikmalarni tabiiy sharoitda o‘zlashtiradi. O‘yin jarayonida yuzaga keladigan ijtimoiy rollar esa bolaning o‘z xatti-harakatini ongli boshqarishiga yordam beradi[5].

Ikkinchidan, san’at va ijodiy faoliyat (rasm chizish, musiqa, konstruktorlik) bolaning ichki hissiy

holatini ifodalash va uni tartibga solish imkonini beradi. Bu jarayon stressni kamaytirish va emotsional barqarorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Uchinchidan, integrativ yondashuvda qo‘llaniladigan guruhli faoliyat shakllari bolalarda ijtimoiy nazorat, empatiya va o‘zini boshqalar bilan solishtirish orqali xulq-atvorni boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

4. Ichki regulyatsiya buzilishlarining oldini olishda pedagogik shart-sharoitlar Ichki regulyatsiya buzilishlarining oldini olishda quyidagi pedagogik shart-sharoitlar muhim ahamiyatga ega:

barqaror va xavfsiz psixologik muhitni yaratish;

bolaga individual yondashuvni ta’minlash;

ijobiy rag‘batlantirish usullaridan foydalanish;

ota-ona va tarbiyachilar hamkorligini mustahkamlash;

kun tartibini aniq va tizimli tashkil etish[4].

Bunday sharoitlar bolaning o‘zini xavfsiz his qilishiga, ichki barqarorlikni shakllantirishga hamda xulq-atvorni boshqarish mexanizmlarining rivojlanishiga yordam beradi.

5. Integrativ yondashuvni amaliyotga tatbiq etish mexanizmlari Amaliyotda integrativ yondashuvni qo‘llash quyidagi metodlar orqali amalga oshirilishi mumkin: didaktik o‘yinlar va rolli o‘yinlar tizimi;emotsional treninglar va psixologik mashqlar;kompleks mashg‘ulotlar (nutq + harakat + ijodiy faoliyat);ertak terapiyasi va hikoya qilish metodlari;jamoaviy loyihaviy faoliyat.

Ushbu metodlar bolaning ichki regulyatsiya mexanizmlarini tabiiy va bosqichma-bosqich rivojlantirishga xizmat qiladi hamda pedagogik jarayonni samarali tashkil etishga imkon beradi[8].

Xulosa. Mazkur tadqiqot doirasida maktabgacha yoshdagi bolalarda ichki regulyatsiya buzilishlarining oldini olishda integrativ yondashuvning pedagogik salohiyati nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilindi. Olib borilgan ilmiy-pedagogik izlanishlar shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha yosh davri bolaning emotsional, irodaviy va xulq-atvor boshqaruv mexanizmlari shakllanadigan eng muhim bosqichlardan biri bo‘lib, bu jarayonda pedagogik ta’sirning tizimli va kompleks tashkil etilishi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ichki regulyatsiya buzilishlari ko‘pincha bolaning impulsivligi, emotsional beqarorligi, diqqatning sustligi hamda ijtimoiy me’yorlarga moslasha olmaslik holatlarida namoyon bo‘lishi aniqlanadi. Bunday holatlarning oldini olishda an’anaviy yondashuvlar bilan bir qatorda integrativ yondashuvdan foydalanish yuqori samaradorlikka ega ekanligi asoslandi. Integrativ yondashuvning pedagogik salohiyati shundan iboratki, u ta’lim va tarbiya jarayonini yaxlit tizim sifatida tashkil etib, bola rivojlanishining barcha yo‘nalishlarini — kognitiv, emotsional, ijtimoiy va harakat sohalarini o‘zaro uyg‘unlikda rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, o‘yin faoliyati, ijodiy mashg‘ulotlar, guruhli ishlar hamda emotsional-psixologik treninglar orqali bolalarda o‘zini boshqarish ko‘nikmalari bosqichma-bosqich shakllantirilishi aniqlandi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, integrativ yondashuv asosida tashkil etilgan pedagogik jarayon bolalarda nafaqat bilim va ko‘nikmalarni rivojlantiradi, balki ularning ichki emotsional barqarorligini mustahkamlash, o‘z xulq-atvorini ongli boshqarish va ijtimoiy moslashuv darajasini oshirishga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu asosda xulosa qilish mumkinki, maktabgacha ta’lim tizimida integrativ yondashuvni keng joriy etish ichki regulyatsiya buzilishlarining oldini olishda samarali pedagogik vosita bo‘lib xizmat qiladi. Bu esa kelajakda

barkamol shaxsni shakllantirish, bolaning maktab ta’limiga tayyorgarligini oshirish hamda uning ijtimoiy hayotga muvaffaqiyatli moslashuvini ta’minlashda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilganadabiyotlar

1. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge: Harvard University Press, 1978.
2. https://www.hup.harvard.edu/books/9780674576292
3. Piaget J. The Psychology of the Child. – New York: Basic Books, 1969.
4. https://www.basicbooks.com/titles/jean-piaget/the-psychology-of-the-child/9780465095001/
5. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development. – Cambridge: Harvard University Press, 1979.
6. https://www.hup.harvard.edu/books/9780674224575
7. Berk L. E. Child Development. – Boston: Pearson, 2018.
8. https://www.pearson.com/en-us/subject-catalog/p/child-development/P200000006156
9. Elkonin D. B. Psychology of Play. – Moscow: Pedagogika, 1989.
10. https://www.researchgate.net/publication/Play_as_a_leading_activity
11. Bozhovich L. I. Личность и её формирование в детском возрасте. – Moskva:Prosveshchenie,1968.https://www.psychlib.ru/mgppu/bozhovich/LICH.pf
12. Maktabgacha ta’lim vazirligi. Maktabgacha ta’lim davlat o‘quv dasturi. – Toshkent,2022.https://mdo.uz
13. UNICEF. Early Childhood Development: A Global Framework. – New York,2021.https://www.unicef.org/early-childhood-development .